

Magyarország részvétele a monarchia külpolitikájában és Apponyi delegationalis működése

Írta: Lutter János

Nemzetünk önálló fejlődését a mohácsi vész és az azt nyomon követő másfél évszázados török hódoltság derékba törte. Nemcsak ethnikumunk telítődik számos, úgy keleti, mint nyugati elemmel, hanem közhatalmi intézményeink további kialakulásán is meglátszik az a szomorú tény, hogy saját belső erőink elégtelenek az ozmán iga lerázására. Külső, túlnyomóan germán segítségre van szükségünk már a fönmaradásunkért való szakadatlan küzdelemben is, s még inkább a szent korona teste egységének helyreállítása művében. S amikor a keresztény-germán világgal való állam jogi kapcsolatunk a *pragmatica sanctionis* intézményessé válik, a kölcsönös védelem és az osztrák örökös tartományokkal való együttes birtoklás gondolatában visszatükröződik úgy a kettőnk közötti erőviszony, mint a magyar nemzetnek egyenrangúságra való törekvése is. Sajnos e törekvés különösen a külügyek intézése terén maradt emberöltőkön át csak jámbor óhajtás. Pedig a nemzet kívánságai e terén igazán szerények voltak, hiszen a II. József absolutista uralkodásának *reactio*jaként jelentkező 1790—91-i országgyűlés 17. cikkelye csak azt kívánja, hogy az uralkodó a külügyek intézésénél magyarok tanácsával *is* éljen. S az osztrák absolutista politika még ennek megvalósulását is lehetetlenné tette.

Az osztrák elnyomatással szemben nemzeti létfeltételeinkért vívott szakadatlan küzdelemben nem csoda, ha a határainkon túl kialakuló, fejlődő világ tanulmányozása és megértése iránt a nemzetben apathikus közöny honolt. Külpolitikai érzék független nemzetek attribútuma.

Csak egyes, világot látott nagyjaink, mint különösen Széchenyi, az európai nagy nemzetek belső fejlődésének alapos tanulmányozásával szereztek meg azt a látókört, mely messze túlérve határainkon, képesített arra a vizsgálatra, vajjon annak a külső nagy világnak kulturális és nemzeti fejlődése mit hozhat reánk.

Sajnos, Széchenyi próféta ihlete csak Cassandra-jóslat maradt, a nemzet nagy többségéből teljesen hiányzott az érzék a külpolitikai igazságok megismerésére. Csak ez magyarázza meg azt, hogy mikor a nyugati nagy eszmeáramlat hozzánk eljutva párosult a nemzet szabadságvágyának életerőivel, teljes illúzióban éltünk a tekintetben, miként fogják fel az európai nagy nemzetek szabadságunk kivívásáért vívott élet-halál harcunkat.

Már a negyvennyolcas reformok is, éppen mert lázas atmoszféraerében születtek, nem voltak minden consequentiájukban átgondoltak s ezért nagy veszélyeket rejtettek a nemzetre. Nem fontoltuk meg, milyen kihatása lesz alkotmányos reformjainknak az Ausztriával való kapcsolatra, valamint az uralkodóházra. A külügyeknek önálló intézését követeltük, pedig még azzal sem voltunk tisztában, mily eszmék uralkodnak az európai nagy nemzetekben. Harcot indítottunk nemzetünk belső erőinek mérlegelése nélkül, attól a csalóka ábrándképtől vezetettve magunkat, hogy a nyugati szabad nagy nemzetek majd rákényszerítik Ausztriát a velünk való méltányos békére. Talán az egész szabadságharcnak egyik legvégzetesebb tévedése volt a debreceni trónfosztó s Ausztriától való elszakadásunkat proklamáló nyilatkozat. Ez adott módot Lord Palmerstonnak a magyar nemzet elleni nyílt föllépésre, mert az angol nemzet közvéleményében erős gyökeret vert az a vélemény, hogy Ausztria fönmaradása európai szükségesség.

Ábrándjainkért irtózatot árat fizettünk. Szomorú vigaszunk maradt, hogy passiv ellenállásunk elemi ereje teljesen paralyálta a bennünket lenyűgöző Ausztria belső erőit is, s ezzel lehetővé vált Ausztria ismételt gyöngítése kívülről.

Ha végigtekintünk Európa arculatán az 1866-i porosz-osztrák háború után, akkor tudjuk igazán értékelni Deák Ferenc államférfiúi bölcsességét a kiegyezés fáradságos művének megteremtésében. Angliát súlyos belső és külső krízis emésztette.

Egyfelől az ír sinn fein forradalmi mozgalom és a munkás-tömegek forrongása, másfelől az Északamerikai Unióval az amerikai polgárháború alatt a déliek kormányának elismeréséből és az Alabama déli kalóz-cirkáló károkozásaiból keletkezett, háborúval fenyegető controversia súlyos gondja tette lehetlenné activ orientális politika folytatását Nagybritannia felelős államférfiai számára. A Bismarck által reményeiben megcsalott III. Napoleon császár Poroszország elleni háborúra készülődött. Poroszország számára az egységes német Bund megteremtésének súlyos problémája volt megoldatlan. Ausztria pedig az atomokra való bomlás örvényének szélén állott, ha a magyar nemzettel nem tud méltányos és gyors megegyezésre jutni.

Valóban, kedvezőbb időpontot kívánni sem lehetett volna az Oroszország hegemoniája alatti pánszláv birodalom megteremtésére. S a tapasztalt, ravasz Gorcsakoff hercegnek járátlan újoncnak kellett volna lennie az európai politikában, ha ezt a pompás alkalmat kiaknázatlanul hagyja. Meg is kísérelte: az 1866 nyarán kitörő krétai felkelés, az epirusi határon folyó görög bandaharcok, Montenegro, Szerbia és Moldva-Havasföld elégedetlensége a török császárság szuverainiségével, a bolgár nyugtalankodás, mind a hosszúkezü orosz diplomatia mesteri rendezői művészetét dicséri. Európa szerencséjére Gorcsakoff herceg egy évvel megkészt. Ha a Balkán már lángban áll a porosztrák háború kitörésekor, úgy valószínűleg valóra válhattak volna az orosz világuralmi álmok: az orthodox kereszt fölkerült volna a Hagia Sophia mecset kupolájára. De még e késedelem dacára sem vált az lehetlenné, ha Ausztria fennmaradása hosszabb időn át marad függő kérdés. Annak chaotikus rendezetlenségben maradása dehogy is hozott volna dunai confoederatiót sértetlen Magyarországgal az élen, ez csak politikai álmodozók délibábjá lehetett, hanem hozott volna orosz iga alá jutást nemcsak a magyar nemzet, de még a moldva-havasföldi fejedelemség népe számára is.

Ausztria és Magyarország államkapcsolata krízisének gyors és bölcs megoldása virágjában hervasztotta el a pánszláv terveket. Megmutatta azt, hogy a magyar nemzet sorsának akkori bölcs intézőjében, Deák Ferencben nemcsak a táblabírói con-templativ bölcsesség öltött testet, de párosulva Andrassy Gyula

gróf államférfíui genialitásával európai jelentőségű művet tudott alkotni: a paritáson alapuló duális monarchiát.

Úgy jelölhetnők ezt meg a legáltalában: újat teremtő, conserváló tény.

Megtartja a nemzet múltjából ami alapvetően fontos: a közös védelmet, s ebből logikusan következő külügyet, valamint az uralkodó physikai személyében testet öltő intézményes állami kapcsolatot az osztrák császárság és az apostoli magyar királyság között, azonban gondosan elválasztja a két államfél belső ügyeit egymástól. A kiegyezés műve Magyarországon az 1867, évi XII. t.-c.-ben öltött közjogi formát magára, e szerint a közös ügyek: hadügy, külügy s e kettő költségeinek előteremtésére vonatkozó pénzügy irányítása és ellenőrzése a két állam országgyűlései által választott hatvan-hatvan tagú országos bizottság, a delegatiók feladata. Ily módon *elvben* a magyar nemzet elhatározó szabadsága, ha nem is a maga teljességében, meg volt óva, s meg volt a lehetősége annak, hogy még a közös ügyekben is paritásos szava legyen.

Sajnos, hangsúlyoznunk kellett az előbb, hogy *elvben*, mert a valóságban, ez alaptörvény végrehajtásában ettől igen messze estünk. A kiegyezés a magyar nemzet számára csak keret lehetett, amelyet nemzeti tartalommal kellett volna megtölteni. Hogy milyen okok és erők működtek közre ennek a megakadályozásában, ennek kifejtése igen messze vinne témánktól.

Feladatom azoknak az eszközöknek és módoknak tárgyalása, amelyekkel a magyar nemzet részt vehetett és részt vett Ausztria-Magyarország külügyeinek intézésében.

A külügyeknek központi irányítója, lelke a közös külügyminiszter, aki az uralkodó bizalmából a két állam miniszterelnökeinek ellenjegyzésével kineveztetve működött. Politikai és jogi felelősséggel a két delegationnak tartozott. Külügyeinket a monarchia külképviselete, az egyes államoknál accredítaik nagykövetek-, követek-, és diplomáciai ügyvivőknek küldött utasítások által irányította. Ez utasítások végrehajtásáról, valamint általában az illető állammal való politikai kapcsolataink és érintkezéseink felől e külképviseelőink, diplomataink időről-időre jelentést tartoztak tenni, melyeket a közös külügyminisztérium személyzete, a külügyminiszter munkasegégei dolgoztak fel, s melyekről a miniszter az uralkodónak naponta jelentést

tett. A napi currens politikai ügyeknél fontosabb, vagy elvi jelentőségű ügyeket a két ország miniszterelnökeinek bevonásával a közös külügyminiszter elnöklete alatt tartott, u. n. közös minisztertanácsokon vitatták meg, néha pedig, sorsdöntő elhatározások előtt maga az uralkodó elnökölt az ilyen tanácskozáson, s akkor koronatanácsnak nevezték azt. Hogy a két ország delegációinak tagjai a külügyek irányításának factumai felől tájékozva legyenek, a közös külügyminisztérium a felváltva némiképp Budapesten és Bécsben tartandó delegációs ülésszak megnyitására a diplomatai levelezésről ú. n. vörös könyvet nyomtatott ki, melyet minden egyes delegatus megkapott. Ezenkívül a külügyminiszter mind a két delegacionak külügyi albizottsága előtt exposét tartott, melyben a bizalmasabb természetű külügyi kérdések felől informálta az albizottságot, s ezért, bevett szokás szerint, sem a külügyminiszteri exposéról sem az azt követő vitáról még gyorsírói feljegyzés, jegyzőkönyv sem készült. A külügyminiszter, vagy annak meghatalmazott képviselője természetesen felvilágosítással kellett hogy szolgáljon a plenáris üléseken fölvetett külpolitikai kérdésekre nézve is. A közös külügyminiszter a két ország: Ausztria és Magyarország törvényhozó testületének tagja nem lehetett, s így a két országgyűlésen fölmerülő külpolitikai kérdésekben a külügyminiszter politikáját Magyarország és Ausztria miniszterelnöke képviselte, s ily módon az országgyűlés bizalmatlanságot csakis a miniszterelnök ellen szavazhatott. Ez hozta azután magával azt a szokást, hogy egyes actualis külpolitikai kérdéseket a fön- tebb már érintett közös minisztertanácson kívül még írásban is közölt a közös külügyminiszter a két miniszterelnökkel.

Ugyebár eléggé complicált apparatus? Ebben igazat adhatunk Lord Stanleynek, aki már 1867 tavaszán kifejezte ezt a véleményét londoni nagykövetünk, Gr. Apponyi Rudolf előtt. Azonban complicált volta dacára is életrevalónak bizonyulhatott volna. Ehhez csak egyetlen egy volt szükséges: *minutiosus loyalitás* az, irányító, a közös külügyminiszter részéről. S a duális rendszernek első pillanatától kezdve ebben volt éppen a legnagyobb hiány.

Az első külügyminiszter, báró, később gróf Beust Frigyes nem abban volt hibás, hogy a monarchia külképviseletében nem alkalmazta rögtön a paritás elvét, hiszen ez az egész külügyi,

már működő szervezet felforgatását és így legalább is időleges bénulását jelentette volna. Gróf Beust hibája egészen más volt, o megtestesülése volt a tradicionális kabinet-diplomatának, annak -a típusnak, melyre találó Talleyrand cynikus mondása: a szó a gondolat eltakarására való. Gyanakvó, ármánykodó jelleme árnyékba borította fényes szellemi kvalitásait. Az ő külügy-minisztersége alatt valósággal intézményes lett a double jeu, a kettős játék. Ezt Beust részint úgy vitte végbe, hogy a fontosabb követi utasításokat r servait, titkos magánlevelekben adta meg, s erre a követ válasza is magánlevelezés útján történt, részint pedig úgy, hogy a nyílt utasítás mellett m g bizalmas titkos utasítást is küldött.

Ily külpolitikai rendszerben szinte magától értetődő, hogy a delegátusok, s a politikai világ tájékoztatására való vöröskönyv nem Ariadne fonala a külpolitika labirintusában, hanem ad usum Delphini készült kis remekmű az olvasó megtévesztésére.

S mennél complicáltabb a külügyi apparatus, annál könynyebb az olyan bizalmatlan férfiúnak, amin  gr. Beust volt, valódi külpolitikai gondolatait, szándékait és terveit elrejtienie. Ma már, a külügyi levéltárnak a tudományos kutatás számára való megnyitása óta tisztán láthatjuk gr. Beust külpolitikai terveit, s az azok elérésére szolgáló eszközöket, Az   lelkét a sadowai vereségért veendő revanche vágya lelkesítette, s még inkább, Ausztria domináló helyzetének visszaszerzése a német Bundban.

E célból hozott létre a német egység létrejöttétől f l  III. Napoleon császárral benső kapcsolatot az   bizalmas munkatársa, Metternich Richard herceg révén, s ugyan  célból szerette volna Oroszországot is az entente-ba vonni, sikertelenül. Mivel pedig igen jól tudta, hogy a magyar nemzet egyáltalán nem kívánja azt, hogy Ausztria ismét a német Bund vezet  llama legyen, mert az a belső erőviszonyoknak a magyarság hátrányára való eltolódása következtében a dualismus megh iusult val egyenlő, azért Gr. Beust, b r látszólag igen bizalmas barátságot tart fent Gr. Andrássy Gyula magyar miniszterelnökkel, mégis, sem a közös minisztertan csokon, sem az Andrássyval való correspondenti ban egy szóval sem árulja el nagyszabású terveit, s e helyett az oláhok és szerbek f szkel déseivel, az

utóbbiak erőszakos fejedelmváltásával s egyéb a Balkánra vonatkozó ügyel traktálja magyar kollégáját, ellenben semmit sem árul el sem a salzburgi entrevue, I. Ferenc Józsefnek III. Napóleonnal való e találkozása külpolitikai előzményeiből, sem annak valódi jelentőségéről, sőt még a szentpéterei képvisletünkben végbemenő személycsere valódi oka felől sem világosítja fel a magyar miniszterelnököt. Pedig erre nézve a loyális is kötelezte volna, éppen mivel a magyar országgyűlésnek Andrássy volt felelős Beust külpolitikájáért.

Persze intrigua és loyális össze nem férő tulajdonságok egy és ugyanabban az emberben.

Ily módon igazán csak Andrássy külpolitikai érzékének köszönhetjük, hogy az 1870-i francia-német háborúban nem vettünk részt.

Ez kettős okból lett volna igen kockázatos vállalkozás. Az egyik az, hogy siker esetén az erőviszonyok megváltozása a dualismus fönntartását lehetetlenné tette volna. A másik, még sokkal veszedelmesebb ok az, hogy Oroszország, amely úgymint csak leste egy olyan európai háború kitörését, melyben régi ellenfelei, s különösen Ausztria-Magyarország, résztvesznek, rögtön elindította volna hatalmas seregeit a Balkánra, s valóban könnyű játéka lett volna a folytonos belső forrongásoktól kimerített s a többi európai hatalomtól kénytelen-kelletlen magára hagyott török császársággal. Andrássy Gyula gróf éleslátása e nagy veszélyt elhárította hazánkról. Az ő vétója nemcsak Nyugat- és Középeurópában hozott létre új hatalmi csoportosulást, hanem külügyminiszterré válásával új fejezet kezdődik Ausztria-Magyarország keleti politikájában is.

Ma már nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy míg Beust a monarchia külpolitikájának intézésében a magyar nemzet számára csak a statisza szerepét szánta, addig Andrássy külügyminisztersége éppen az által jelentett új aerát, hogy a magyar nemzetnek életérdekei, bár a monarchia külpolitikai köntösében, le — érvényesültek.

Azt a nyolc esztendő, amelyet Andrássy Gyula gróf a Ballhausplatz palotájában mint Ausztria-Magyarország külpolitikájának felelős irányítója töltött, a monarchia külpolitikája fénykorának tekinthetjük. Az ő diplomata művészetének párja csak a teuton szellemóriás, Bismarck Ottó herceg államférfiúi

tevékenységében akadt. Nemcsak Ausztria-Magyarország és Németország, hanem az egész civilizált Európa igen sokat köszönhet annak, hogy e két nagy államférfiú megértette egymást s az ő harmonikus munkájuk hosszú évtizedekre biztosította a csaknem állandóan fenyegetett európai békét.

Andrássy diplomata művészete a berlini congressus esztendejében állott a zenithen. Ezt csak akkor tudjuk igazán méltányolni, ha szem előtt tartjuk azt, hogy 1877-ben Oroszország teljes győzelmet aratott Törökország fölött a Balkánon, a cár seregei egészen Konstantinápoly közeléig hatoltak, s csak a makacs angol ellenzésen múlt, hogy az orosz cár diadalmas zászlóit meg nem lobogtatták Konstantinápoly utcáin. A Konstantinápolytól ágyúlövésnyi távolságra fekvő San-Stefanóban aláírt előzetes békekötésben Oroszország Nagy-Bulgáriát teremtett, amelynek kulisszája mögött kényelmesen előkészíthette volna az egész Balkánfélszigetnek az orosz jogar alá leendő juttatását. Ez lett volna előestéje az északi és déli szláv tenger egyesülésének, s a magyar nemzet pusztulásának.

Ekkor ragyog fel a legékebben Andrássy államférfiúi művészete: Németországgal és Angliával összefogva, a berlini congressuson nemcsak megfosztja Oroszországot a diadalmas háborúban elért zsákmánytól, hanem kinyitja a Balkánt a monarchia gazdasági, békés penetratója számára, anélkül, hogy egyetlen ágyú, egyetlen puska megszólalt volna. S a Balkán népei szabad fejlődésének biztosítására, Ausztria-Magyarország háborítatlan fejlődése lehetővé tételére még utolsó külügyminiszteri actusként megköti Németországgal a gasteini egyezményben a védő szövetséget.

Sajnos, hogy Andrássy briliáns diplomatiájának is megvoltak az árnyoldalai, amelyek talán a dualistikus rendszerben el sem voltak kerülhetők, ő sem változtatott a titkolózó kabinetdiplomatián. Az ő külügyminisztersége alatt kiadott vörös könyvek sem adták, terjedelmességük dacára sem, biztos és kimerítő tájékoztatót az actualis külpolitikai kérdésekben külképviselőink útján folytatott eszmeeserékről és obligók vállalásáról. Néha a legvitálisabb kérdésekben is, dacára föltétlen loyálisának, tájékoztatlanul hagyta úgy a magyar delegatiót, mint a magyar miniszterelnököt. A tájékoztatásnak e fogyatékos volta idézte aztán elő azt, hogy a magyar nemzet éppen akkor értette őt meg

a legkevésbé, amikor annak létérdekeiért valóban titáni harcot vívott a diplomácia szellemi fegyvereivel. Úgy tekintették őt, mint az összbirodalmi eszme exponensét, holott ő csak azt a tagadhatatlan tényt nem tévesztette el soha sem szemei elől, hogy a két ország életérdekei azonosak voltak, Ausztria csakis Magyarországgal együtt maradhatott fenn.

A tájékozatlanul hagyás okozta azt is, hogy a magyarság nem értette Bosznia-Hercegovina occupatiojának szükségességét, s azt nagyhatalmi hóbortnak tartotta. Ma is teljesen magunkévá tehetjük Apponyi Albert grófnak a delegációban 1878 június 2-án elhangzott felszólalásában kifejezett azt a szemrehányását, hogy nincsenek tájékozva Andrásy szándékai felől.

Megértetlenül maradt Andrásynak az az újjmutatása is: au delà de Mitrovitza. Ez alatt politikai expansiót, annexiót értettek még azok is, akik külpolitikájának nem voltak ellenesei. Teljesen elfeledték azt, hogy a modern civilizált világban a diplomatának nem a katona, hanem a financier, a gazdasági szakértő, a geológus, a mérnök, a gyáriparos a legelső munkatársai. Ha akkor Andrásyt megértik, a Balkán-félsziget gazdasági behálózásával, a Balkán gazdasági produktumainak Magyarországon és Ausztriában való feldolgozásával minden, a monarchia épsége ellen irányuló politikai mesterkedést ártalmatlanná tehattünk volna, s gazdasági munkánk eredménye, Oroszország minden ellentétes törekvése dacára, felviruló Balkán és lüktető életű, virágzó monarchia lehetett volna.

Ehhez persze elsősorban Andrásynak további hivatalban maradása is szükséges lett volna.

De nemcsak ez, hanem céltudatos gazdaságpolitikai irányítás is.” Erre pedig Andrásy utódaiban hiányzott a képesség. Szalon-bureaucraták voltak; a kezdeményezésnek még egy szikrája sem található meg külügyminiszteri működésükben, Éleselméjű jegyzékeket fogalmaztak, Bismarck sugalmazását követve, szövetségeket bővítettek, újabbakat kötöttek, de tevékenységük nem a lüktető életerőt sugározta, hanem az intuítio nélküli hivatalnok lelkiismeretes, pontos, mechanikus munkáját tükrözteti vissza. Ilyen módon a magyar nemzetben meglevő életenergiák is kiaknázatlanul, parlagon maradtak s a nemzet fölös szellemi energiái messze idegenbe, erővesztőként pazarlódtak. E nagy fortwurstlizás közepette a magyarság érdeklő-

dése a külügyek iránt egyre jobban gyengül, érdekeink védelmét rábíztuk a lassacskán systemává fejlődött szövetségekre, bízunk az európai egyensúly megmaradásában, s a nagyvilág éber figyelemmel kísérése helyett belső controversiák kibogozásával bajkoldódtunk.

A monarchia külpolitikájában az Andrássy külügyminiszterségét követő három és fél évtized alatt nem abban volt a főhiba, hogy diplomatáink talán semmittevésel töltötték volna idejüket, hiszen a diplomatiái levelezés: utasítások küldése, jelentések tétele, megállapodások létesítése, sőt még szövetségi szerződés kötése és fönntartása is csak *eszköz* valamely előre kitűzött *cél* érdekében. S a múlt század nyolcvanas éveitől kezdve éppen a helyes *célkitűzés* hiányzott a monarchia külügyeinek irányítóiból. Nyugodtan elkönnyvelték Andrássy személyes külpolitikai sikereit a monarchia külpolitikájának javára, s ott megállottak. Nem ismerték fel azt, hogy Andrássy sikerei a monarchia Balkán-politikájában csak *ouverture*, lehetőség egy *activ* Balkán-politika kifejlesztésére, s ezt *passivitással* nem lehet szolgálni. Andrássy utódai a külügyminiszteri székben pedig ezt tették.

A szürke hétköznapiság ez atmosphaerájában lehetetlen megindultság, s a kivételes egyéniség megnyilvánulásai iránti önkéntes tiszteletadás nélkül olvasnunk Apponyi Albert grófnak ez emberöltő alatt elmondott delegationalis beszédeit. Nem annyira a beszédeiben sohasem hiányzó szónoki művészet emeli ki e beszédeket a hétköznapiság egyvelegéből, hanem elsősorban az a széles, egész Európa külpolitikáját befogó látókör, obiectiv mérlegelés és biztos ítélet a monarchia életérdekeinek felismerésében és kijelölésében, mely annyira jellemzi Apponyi delegatiós beszédeit.

Európai Törökországnak decadentiáját és fölbomlását csak hátráltatni lehetett, de végleg megakadályozni nem. Ennek hátráltatása tehát nem lehet cél, hanem csak eszköz arra, hogy a felbomlási processus mennél simábban, európai conflagratio földézése nélkül menjen végbe.

Európai műveltségű török államférfiak is észrevették már, hogy az európai Törökország napja leáldozóban van, így például Ali pasa nagyvezér és Fuad pasa külügyminiszter már 1868 elején kifejezést is adtak e Törökországot fenyegető veszélynek,

persze az okot kizárólag Oroszország változatlanul agresszív politikájában, s a többi nagyhatalom tétlenségében keresték.

Törökország bomlását azonban belső okok idézték elő, s Oroszország ezt csak ügyesen kihasználta saját külpolitikai céljai eléréseire. Ily körülmények között Törökország integritásának fönntartása sisyphusi munka lett volna. Ennek programja helyébe másnak kellett kerülnie éppen Ausztria-Magyarország életérdekeinek megóvása céljából.

Apponyi Albert gróf 1884. évi november hó 14-én tartott delegationális beszédében biztos szemmel a Balkán népei szabad, természetes fejlődésének biztosításában jelöli meg azt az eszközt, amely a monarchia életérdekeinek megóvására alkalmas. Ezzel biztosíthatja a monarchia az ő befolyását a Balkán politikai kialakulásában. Politikánk célja defenzív, mert a Balkán népeinek természetes fejlődését biztosítva egész Európa békéjét szolgáljuk. Azonban ezt nem passzivitással érhetjük el, hanem céltudatos akarattal. A balkáni panslavistikus törekvések istápolása Oroszország részéről Európa érdekeit veszélyezteti, mert az csak az ő támadó politikáját szolgálja s eredménye, siker esetén, nem a Balkán népeinek szabad fejlődése lenne, hanem azoknak egy nagy agglomerációba való összepréselése.

Az agresszív pánszláv politikának nemcsak hazánkra, hanem egész Európára veszélyes voltát fölismervén, Apponyi Albert gróf azt úgyszólván első delegationális beszédjétől kezdve szakadatlanul hirdette, s még Andrássyval is azért került szembe, mert annak leplezett külpolitikáját oroszbarátnak tartotta. Nem becsülte túl a Balkán-népek erejét, de átlátta, hogy azok mily alkalmas eszközök lehetnek európai conflagratio fölidezésére. 1889. július 9-i delegatiós beszédében a balkáni államokat gyújtószinórokhoz hasonlította s nyomatékosan hangsúlyozta, hogy nem közömbös, kinek a kezébe kerülnek ezek. Ezért sürget újra meg újra activ, de nem hódító Balkán-politikát a monarchia részéről. Persze az, hogy az aktivitás lehet gazdaságpolitikai is, az osztrák diplomaták gondolatkörén kívül esett.

A monarchia belső erőinek ismerete, s különösen a szláv népektől északon és délen fenyegetett magyarság életveszélye teszi Apponyi Albert gróft a hármasszövetség eszméjének

sziklaszilárd barátjává és szószólójává. E közép-európai blokk érdekeinek harmóniája és impozáns defenzív ereje lehetett csak elég erős a pánszláv agresszivitás fékentartására. Németországnak, hacsak nem akart Oroszország vazallusa lenni, igen nagy érdeke volt Ausztria-Magyarország csorbítatlan fennmaradása. Olaszországot pedig Ausztria-Magyarország felbomlása nemcsak túlhatalmas szláv blokkal, hanem ezenfelül erős német nyomással állította volna szembe.

E szövetségsoporttal szemben még az 1892-ben létesült francia-orosz szövetség sem volt túlveszélyes, dacára a két fronton való támadás veszélyeinek, ameddig csak Anglia föl nem hagy a splendid isolation politikájával. Eladdig a nagyhatalmak egyensúlyát nem fenyegette a fölbomlás veszélye. Ezért volt olyan nagy értékű a hármasszövetség államai számára az Angliával való szoros barátság, melyet mindannak az elkerülésével lehetett biztosítani, a mi a brit világbirodalom eminens érdekeit veszélyeztetné. E barátság ápolásában Ausztria-Magyarország szerepe természetesen inkább passzív, mint aktív lehetett.

Ha a múlt század utolsó két évtizedének történelmét az eddigi publikációk alapján tanulmányozzuk, ennek a felismerésétől nem zárkozhatunk el. Hiszen még az a szál, amelyet Bismarck diplomáciai negociálása a Balkán statusquojának megóvására Anglia, Ausztria-Magyarország és Olaszország között 1887 őszeri sodort, sem szakadt el Ausztria-Magyarország hibájából, vagy mulasztásából, hanem a miatt, mert a konzervatív Salisbury-kabinetet az orosz-barát liberális Gladstone-kabinet váltotta fel 1892-ben, éppen a szerződés lejártá előtt, s a hármasszövetséghez vonzó Lord Rosebery nem merete azt megújítani, félvén a kabinet többségétől való desavouálatástól.

Kálnoky gróf közös külügyminiszter a hármasszövetségi politika keretein belül követett el egy tévedést, s egy szövegezési elnézést. Mindkettő évtizedekkel később boszulta meg magát. Tévedése abban állott, hogy nem volt hajlandó 1887-ben, az Olaszországgal való szövetség-újítási tárgyalások alkalmával Olaszországnak Tunis és Marokkora vonatkozó igényeit támogatni, pedig ezért cserébe monarchiánk Oroszországgal szemben, valamint a Balkánon szerezhetett volna az addigi jó-

indulatú olasz semlegességnél többet, t. i. aktív támogatást. A szövegezési elnézés pedig az volt, hogy Olaszország távolabbi külpolitikai céljai támogatásának elutasítása dacára benne maradt a Balkánra vonatkozó előzetes megegyezésre szóló pont, a világháborúban oly jelentős szerepet játszó 7. cikkely. Persze mindez a titkos diplomácia rendszere miatt rejtve maradt nemcsak a magyar közvélemény, hanem politikai functionáriusaink: a delegatio tagjai, valamint a felelős magyar miniszterelnök előtt is. Csak most, a német külügyi hivatal aktáinak publikálásakor vehetjük észre az egykori tévedéseket, A szövetségeket csak mint faict accompli-kat tudatták külügyminiszterünk a delegációkkal, s akkor is csak a puszta tény regisztrálására szorítottak. A magyar nemzet ezekre igazán elmondhatja: De nobis sine nobis.

Nemcsak ma vannak, de a múltban is voltak a hármasszövetség eszméjének támadói, közöttük oly nagytehetségű politikus is, mint 1901-ben id. Ugrón Gábor. Az ő tévedése onnan eredt, hogy Németországnak az uralkodók benső barátsága révén Ausztria és Magyarország belső ügyeibe való befolyására gyanakodott, s ezért esküdött föl a franciákkal való szövetség bajnokává. Apponyi Ugrón állásfoglalásával szemben találóan mutatott rá a hármasszövetség defensiv céljára, és újra nyomatékosan kijelentette a hármasszövetséghez való ragaszkodását.

Ha ma, a világháború elvesztése után igazságosan mérlegeljük a hármasszövetség értékét, újra csak azt mondhatjuk, hogy a duális monarchiának e szövetkezése nemcsak helyes, hanem valósággal szükségszerű volt. Ki mással szövetkezhettünk volna életünk megóvásáért? Talán Oroszországgal? Megmutatta az Oroszországgal való szövetkezés értékét az ephemer három császár szövetség. Oroszországnak nem defensiv, status quo-s szövetség kellett, hanem olyan, amely az ő offensiv, hódító céljait támogatja. Erre pedig a monarchia a legalkalmatlanabb volt. Ha pedig Franciaországgal szövetkezünk, evvel módot adtunk volna Európa két legnagyobb hatalmának, Németországnak és Oroszországnak arra, hogy egymással, a mi végveszedelmünkre, szövetkezzék.

A magyar nemzet életösztone, melynek Apponyi Albert gróf mindenkor oly tökéletes formában tudott kifejezést adni, helyes volt, s mai katasztrófánkért nem a hármasszövetség, még

kevésbé a magyar nemzet okolható. A hiba a mi elhatározásainkon teljesen kívül álló faktorban és okban keresendő.

Németországnak a múlt század végén és utoljára közvetlenül e század első hónapjaiban többször alkalma nyílt a splendifer isolation veszélyeit fölismerő Nagybritanniával védőszövetséget kötni, s ezt mindannyiszor saját hibájából elmulasztotta, sőt, Oroszország barátsága után való igyekeztével olyan színezetet adott törekvéseinek, mintha angolelleses continentalis blokk létrejöttén fáradoznék. E hamis külszín vitte át Angliát a francia-orosz szövetség oldalára, s evvel billent föl az európai hatalmak közötti egyensúly, Anglia szövetsége adott táplálékot úgy a francia revanche-vágynak, mint az orosz Balkán-aspirációknak. Angliának a francia-orosz szövetség mellé való állása nélkül a hármasszövetség továbbra is teljesíthette volna defensív, az európai békét és a nyugodt kulturális fejlődést biztosító feladatát.

Keserűbb gúnyt és ügyefogyottabb érvelést még elképzelni is nehéz, mint azt a vádat, hogy Magyarország volt a monarchia külpolitikájának irányítója, s annak imperialista vágyai idézték elő a nagy világegést. Azt a Magyarországot vádolják ezzel, amely a dualizmus félévszázados fennállása alatt a monarchia külpolitikájának intézésében legtöbbször csak a statisztika szerepére volt kárhóztatva, s amikor csak szóhoz juthatott, legnagyobb fiai útján mindig a békés fejlődés mellett emelt szót, s azt szolgálta még akkor is, amikor az számára csak önmeztagadást jelentett.

Mindez ma már a múlté, Ausztria-Magyarország külpolitikájának tárgyalása a történelem lapjaira tartozik. A kettős monarchia ellenségeink könyörtelensége következtében megsemmisült, s a béke diktátorai elvakultságukban megvalósították Bismarcknak 1887 novemberében III. Sándor cár előtt kifejezett jóslatát: megnyitották a Duna medencéjében az anarchikus kis republikák aeráját.

A lövő a Mindenható kezében van. Bármit is hozzon azonban sorsunk, a magyar nemzet büszke lehet azokra a fiaira, akik messze felülemelkedve a Chauvinismus szűk látókörű elfogultságán, a nemes, erkölcsös nationalismusban, a nemzeti reformmunkában példaadással szolgáltak nem-

csak honfitársaik, hanem még más nemzetek fiai számára is. Széchenyi István, Andrássy Gyula, Apponyi Albert nemzete nyugodt lelkiismerettel állhat a történelem ítélőszéke elé; nemcsak tudományban és művészetben, de államférfiúi tevékenységben is olyan értékeket adott, amelyek az egész emberiségre beccsel bírnak.